

ΜΟΥΣΕΙΑ ΚΑΙ ΑΝΑΠΗΡΙΑ: ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ, ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ, ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ

Τά άτομα που παρουσιάζουν κάποια σωματική, νοητική, κοινωνική δυσλειτουργία ανέκαθεν αποτελούσαν για την ελληνική κοινωνία μία κατάσταση έξω από τα όρια του φυσιολογικού, του αποδεκτού, του κατανοητού, του ανεκτού. Μέχρι πριν μερικές δεκαετίες πλὴν ελάχιστων περιπτώσεων, ἡ ελληνική Πολιτεία καὶ οἱ πολιτιστικοὶ φορεῖς δὲν εἶχαν ἀναλάβει οὐσιαστική μέριμνα ὑπὲρ τῶν ἀναπήρων πολιτῶν, στερῶντας τους τὴν εὐκαιρία νὰ ἐπισκεφθοῦν ἕνα Μουσεῖο, ἰσότιμα μὲ κάθε ἄλλο «ὕγι» ἢ «φυσιολογικό» ἐπισκέπτη. Χῶροι ἀπροσπέλαστοι, ἀκόμη καὶ σὲ μουσεῖα νεοανεγερθέντα, δράσεις σχεδιασμένες εἰδικά γιὰ άτομα μὲ ἀναπηρία ἀνύπαρκτες, ἔλλειψη ἀκόμη καὶ στοιχειωδῶν παροχῶν, σὲ μίᾳ κοινωνίᾳ, πού δὲν φαινόταν νὰ ἔχει προσαρμοστῆι στίς ἀνάγκες ὅλων τῶν πολιτῶν της, ἀλλὰ ἀπαιτοῦσε ἀπὸ ἄτομα μὲ ἀδυναμίες καὶ μειονεξίες νὰ ἐπιβιώσουν καὶ νὰ ἐνσωματωθοῦν στὴν κοινωνία τῶν «μὴ μειονεκτούντων», ἂν θέλουν νὰ ἀποφύγουν τὴν περιθωριοποίηση καὶ τὴν ἀπομόνωση.

Πῶς ἡ κατάσταση αὐτὴ μεταφέρεται στὸ χῶρο τοῦ Μουσείου καὶ τελικὰ ποιά ἡ στάση τῶν σύγχρονων μουσείων τοῦ 21ου αἰ. ἀπέναντι στὴν ἀναπηρία;

Κατὰ τὴν διάρκεια τοῦ 9ου Συνεδρίου τοῦ ICOM, τοῦ Διεθνoῦς Συμβουλίου τῶν Μουσείων, στὴ Γαλλία (Γκρενόμπλ καὶ Παρίσι, 1971), μὲ κεντρικὸ θέμα «Τὸ Μουσεῖο στὴν Ὑπηρεσία τοῦ Ἄνθρώπου, Σήμερα καὶ Αὔριο», τὸ ἐνδιαφέρον τῶν συμμετεχόντων στράφηκε ἀπὸ τὸν παραδοσιακὸ ρόλο τοῦ μουσείου σὲ ἕναν νέο, δυναμικὸ, θεσμικὸ ρόλο πού κλήθηκε νὰ ἀναλάβει στὴ σύγχρονη κοινωνία, ὡς φορέας ἐκπαίδευσης καὶ πολιτιστικῆς δράσης γιὰ τὴν ἐξυπηρέτηση καὶ προαγωγή –πρὶν καὶ πάνω ἀπὸ ὅλα– τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἔρευνα, ἡ προστασία καὶ ἡ συντήρηση τῶν μουσειακῶν συλλογῶν ἐξακολουθοῦσαν νὰ εἶναι οὐσιαστικές, οἱ μεταβαλλόμενες ὁμῶς συνθήκες τῆς ζωῆς ὀδηγοῦσαν τὸ μουσεῖο στὸ μέλλον, μὲ νέες δεσμεύσεις καὶ νέες φόρμες.

Μετά τή δεκαετία του '80 ζητήματα αφενός κοινωνικού αποκλεισμού και αφετέρου κοινωνικής ένσωμάτωσης τέθηκαν επί τάπητος για μιά ριζική αναδιαμόρφωση τής λειτουργίας τών μουσείων του 21ου αι., με πρωταρχικό σκοπό τώρα πιά τήν ικανοποίηση τών αναγκών τών επισκεπτών για ένεργό συμμετοχή στά μουσειακά δρώμενα.

Αυτός ό νέος τύπος του «συμμετοχικού» μουσείου τών τελευταίων δεκαετιών, έχοντας συνειδητοποιήσει τήν κοινωνική του αποστολή, αναλαμβάνει τήν κοινωνική του ευθύνη και προωθεί τήν κοινωνική δικαιοσύνη, μέ τό νά υποδέχεται και νά φιλοξενεί ευπαθείς κοινωνικές ομάδες και ομάδες ομάδες ΑμεΑ. Άλλωστε σύμφωνα μέ τόν όρισμό του Διεθνούς Συμβουλίου Μουσείων (ICOM) τά μουσεία, ως ιδρύματα «στίν υπηρεσία τής κοινωνίας και τής ανάπτυξης τής», οφείλουν νά υπηρετίσουν στόχους πού σχετίζονται μέ τήν διαφορετικότητα, νά μεταβάλουν όλη τήν στάση τους και νά ένσωματώσουν τή διαφορετικότητα στίν αποστολή, τήν πολιτική και τήν στρατηγική τους. Καί εἶναι γεγονός πώς τόσο στό έξωτερικό όσο και στή χώρα μας έχουν σημειωθεί αξιόλογες πρωτοβουλίες για τήν βελτίωση τής πρόσβασης τών ατόμων μέ αναπηρία στούς χώρους τών μουσείων.

Η έννοια τής πρόσβασης όμως δέν εξαντλείται στό πόσο εύκολη ή δύσκολη εἶναι ή προσέγγιση τών χώρων αυτών, αλλά αναφέρεται και στίν ένεργό εμπλοκή και συμμετοχή τών ΑμεΑ στίν λειτουργία και τίς δράσεις ενός πολιτιστικού οργανισμού, στίν επιμόρφωση και ψυχαγωγία τους, ανεξάρτητα από τό βαθμό ικανότητας ή ανικανότητάς τους ως προς τήν πρόσληψη έρεθισμάτων και άφομοίωση νέων πληροφοριών.

Ένα μουσείο, πολύ περισσότερο από κάθε άλλο δημόσιο χώρο δέν θά πρέπει νά δημιουργεί στόν πολίτη μέ αναπηρία τό αἶσθημα τής αδυναμίας, του αποκλεισμού και τής άτελέσφορης προσπάθειας. Ό σχεδιασμός και ή λειτουργία του πρέπει νά εἶναι τέτοια, ώστε νά εκπληρώνεται ή παιδαγωγική και πολιτιστική του αποστολή, χωρίς νά δημιουργείται σέ κανένα πολίτη τό αἶσθημα τής εξαίρεσης και τής διαφορετικότητας.

Στά 1960, ή UNESCO στά πλαίσια τής χάραξης μιās παγκόσμιας πολιτιστικής πολιτικής, όπου ό πολιτισμός προβάλλεται ως αγαθό «πού πηγάζει από τήν κοινότητα ως σύνολο, άρα θά πρέπει νά επιστραφεί σέ αυτήν», καθιερώνει τήν έννοια του πολιτισμικού εκδημοκρατισμού υποστηρίζοντας τήν διευκόλυνση τής πρόσβασης όλων των κοινωνικών ομάδων σέ ένα μουσείο και ένθαρρύνοντας τήν δυνατότητα συμμετοχής τους στίς μουσειακές δράσεις.

Άπόρροια αυτού εἶναι σήμερα τό νά εφαρμόζονται προγράμματα πρόσβα-

σης στά περισσότερα μουσεία σέ Εὐρώπη καί ΗΠΑ, ἀλλά καί στή χώρα μας, στό βαθμό πού τό ἐπιτρέπουν οἱ συνθήκες καί τά ιδιαίτερα γνωρίσματά τους.

Τά προγράμματα αὐτά συνήθως ἀφοροῦν τρεῖς τομεῖς:

α) τήν πρόσβαση τῶν ἀναπήρων στά κτήρια καί στούς χώρους ἐκθέσεων,
β) τήν πρόσβασή τους σέ εἰδικά ἐκπαιδευτικά προγράμματα καί συμμετοχή τους σέ πολιτιστικά δρώμενα καί

γ) τήν προσέγγιση τῶν ἀναπήρων «ἐκτός τῶν τειχῶν», γιά τήν σύνδεση τοῦ μουσείου μέ τήν εὐρύτερη κοινωνία μέσφ ἐναλλακτικῶν δραστηριοτήτων.

Σέ πολύ γενικές γραμμές σέ ὅ,τι ἀφορᾶ στήν ἀρχιτεκτονική προσβασιμότητα τῶν πολιτιστικῶν χώρων θά πρέπει νά ἐπισημανθεῖ πῶς οἱ ὑψομετρικές διαφορές, ἡ ἀνυπαρξία κατάλληλης σήμανσης, εὐκόλων καί προσιτῶν μηχανισμῶν

νισμῶν χειρισμοῦ, ἀντιολισθηρῶν δαπέδων καί εἰδικά σχεδιασμένων ἀνεγκυστήρων καί χώρων ὑγιεινῆς, ἀποτελοῦν ὀρισμένα μόνο ἀπὸ τὰ καθημερινὰ προβλήματα, μέ τὰ ὁποῖα ἔρχονται ἀντιμέτωπα τὰ ἄτομα μέ ἀναπηρίες.

Γι' αὐτούς τούς λόγους σέ ἓνα σύγχρονο μουσεῖο κρίνονται ἐπιτακτικά:

- Ἡ ἐγκατάσταση εἰδικῆς ράμπας εἰσόδου σέ ἓνα κτήριο μέ ὑψομετρική διαφορά ἀπὸ τό ἐπίπεδο.

- Ἡ λειτουργία εἰδικά σχεδιασμένου ἀνεγκυστήρα γιά ἄτομα μέ ἀναπηρίες, ὥστε νά εἶναι προσβάσιμοι οἱ χώροι τοῦ μουσεῖου στόν ἐπισκέπτη μέ κινητικά προβλήματα, ἢ ἐναλλακτικά εἰδικά σχεδιασμένων ἀναβατορίων σέ περίπτωση ἀπουσίας ράμπας / ἢ καί ἀσανσέρ.

- Ἡ ὑπαρξη εἰδικά σχεδιασμένου χώρου ὑγιεινῆς ὥστε νά εἰσπράττουν τό αἶσθημα τῆς ἰσότητος μέ κάθε ἄλλο ἐπισκέπτη μεταχειρισίς τους.

- Δημιουργία ἀντιολισθητικῶν διαδρόμων.

- Ἡ τοποθέτηση ἀντιολισθηρῶν καθορισμένης πορείας στό χώρο γιά τυφλοῦς, ἀλλά καί γιά ἄτομα μέ μειωμένη ὄραση.

- Ἡ ἐφαρμογή ὀπτικοακουστικῶν συστημάτων καί πολυμεσικῶν ἐφαρμογῶν ξενάγησις γιά ἄτομα μέ προβλήματα ὄρασις ἢ ἀκοῆς.

Σέ ὅ,τι ἀφορᾷ σέ μουσεῖα τῆς χώρας μας, θά λέγαμε πῶς πράγματι καταβάλλονται προσπάθειες νά προσαρμοστοῦν κατὰ τό μέγιστο δυνατό βαθμό στίς θεσμοθετημένες προδιαγραφές γιά ΑμεΑ παρουσιάζοντας μιά ἐμφανῶς οὐσιαστική ἀναβάθμιση τῶν ὑπηρεσιῶν ὑποδοχῆς, μετακίνησης καί ἐκπαίδευσις τῶν ἀτόμων αὐτῶν.

Τὰ Μουσεία σήμερα ἀρχίζουν νά καταδηλώνουν σπὴν πράξη ὅτι δέν ἀντιμε-

τωπίζουν τούς επισκέπτες με αναπηρία ως άμελητά ομάδα, αντίθετα τούς θεωρούν ισότιμους με όλους τούς άλλους.

Πρός αυτήν τήν κατεύθυνση σημαντικό είναι τά μουσεία νά υλοποιούν καί εκπαιδευτικές δράσεις γιά ειδικές ομάδες ανάλογα μέ τό είδος τής αναπηρίας τού επισκέπτη. Πιο συγκεκριμένα, οί μουσειοπαιδαγωγοί πού αναλαμβάνουν νά οργανώσουν καί νά υλοποιήσουν τέτοια εκπαιδευτικά προγράμματα φροντίζουν νά προσδώσουν νοήματα στά έκθέματα τού μουσείου, νά αποκαλύψουν τίς σχέσεις πού συνδέουν τά αντικείμενα μεταξύ τους καί νά συνθέσουν τίς έπιμέρους πληροφορίες σέ γνώσεις. Ή εκπαίδευση πού παρέχουν τά μουσεία στά ΑμεΑ συνήθως γίνε-

ται μέ τήν εικονική μάθηση πού λειτουργεί μέσω τών εκθεμάτων, τήν συμβολική πού συμβολοποιεί έννοιες μέσω τών κειμένων καί τήν εμπειρική πού λειτουργεί μέσω τής διάδρασης τών αισθήσεων, τών έργαστηρίων, τής συμμετοχής.

Έτσι, οί ειδικοί επί τής μουσειακής εκπαίδευσης μελετούν διάφορους τρόπους γιά νά κινητοποιήσουν όλες τίς αισθήσεις μαζί μέ τίς υπόλοιπες δεξιότητες, ώστε νά επιτευχθεί ή αλληλεπίδραση. Καλύτερη μέθοδος μάθησης σέ ένα μουσειακό χώρο θεωρείται ή διαισθητική καί βιοματική ένασχόληση (χαρακτηριστικά τής ενεργούς μαθησιακής διαδικασίας) καί προς αυτή τήν κατεύθυνση προσανατολίζονται οί επιλογές καί ό σχεδιασμός τών εκπαιδευτικών προγραμμάτων πού άπευθύνονται σέ ομάδες ΑμεΑ. Οί ειδικοί είναι σέ θέση νά επιλέγουν καί νά προσαρμόζουν μαθησιακά μοντέλα κατάλληλα γιά κάθε κατηγορία επισκεπτών, ενεργοποιώντας τήν διαδικασία μάθησης μέ πολλούς τρόπους.

Κάθε παιδί, άνεξαρχήτως ήλικίας ή ανάπτυξης, μπορεί νά διδαχθεί σέ ένα μουσείο, άρκεί ή μαθησιακή διαδικασία νά προσαρμοστεί στίς ιδιαίτερότητες του στήν επικοινωνία καί έκφραση, στίς έμφυτες κλίσεις πού μπορεί νά έχει καί στόν βαθμό κατανόησής του άπέναντι στήν πολυσημία τού μουσειακού περιβάλλοντος.

Οί νέες τεχνολογίες, παράλληλα, ενισχύουν τήν μουσειακή εκπαίδευση καί

έρχονται να απαντήσουν στις ιδιαίτερες ανάγκες των ΑμεΑ, αφού μπορούν να άντλουν από τις διαθέσιμες εφαρμογές εκείνες τις πληροφορίες που ανταποκρίνονται στα ενδιαφέροντά τους. Η πολυαισθητηριακή προσέγγιση των εκθεμάτων, με την βοήθεια ήχων ή εικόνων, αποτελούν για τὰ ΑμεΑ σημαντικά έργαλεία μέσα στο μουσείο.

Τὰ Μουσεία σήμερα, με την έξωστρέφεια και την ανάπτυξη ακροατηρίων με αναπηρίες, συμβάλλουν τὰ μέγιστα στην κοινωνική ένσωμάτωσή τους, λειτουργώντας κατά τῆς κοινωνικῆς απομόνωσης και αποκλεισμοῦ τους. Μέσα ἀπό τις δράσεις τους διακηρύσσουν τὴν ἀνάγκη ἀποϊδρυματοποίησής τους, τὸν συγχρωτισμὸ τους με «ὕγιᾶ» ἄτομα και τὴν ἐνεργητικὴ συμμετοχὴ τους σὲ ἐναλλακτικὰ και δημιουργικὰ πολιτιστικὰ δρώμενα, προκειμένου νὰ καλλιεργήσουν κοινωνικὲς δεξιότητες μέσα σὲ ἓνα ὑποστηρικτικὸ περιβάλλον, πού δὲν ἀντιμετωπίζει τὴν ἀναπηρία ὡς ἀσθένεια.

Ἡ ἐνσωμάτωση φυσικά δὲν εἶναι μόνο ἡ προσαρμογὴ και ἀφομοίωση τῶν ἀτόμων με ἀναπηρίες στοῦ κοινωνικό σύνολο, ἀλλὰ ἡ διαδικασία ὁμαλῆς κοινωνικοποίησής τους μέσω τῆς κοινῆς συμμετοχῆς και ἀλληλεπίδρασης στοῦ περιβάλλον τοῦ μουσείου.

Με τὸν τρόπο αὐτὸ καλλιεργεῖται μιὰ κουλτούρα συμβίωσης και συνεργασίας μεταξύ ΑμεΑ και ὑγιῶν κοινωνικῶν ομάδων, με στόχο νὰ μάθουν νὰ συνυπάρχουν και νὰ ἀλληλεπιδροῦν σὲ μιὰ ἀνθρώπινη κοινωνία ἀνοχῆς και ἀλληλεγγῆς μέσα και πέρα ἀπὸ τὸ περιβάλλον τοῦ μουσείου.

Κλείνοντας, εἶναι δέον νὰ ἀναφερθεῖ τὸ παράδειγμα τοῦ Λαογραφικοῦ Ἱστορικοῦ Μουσείου Λάρισας, τὸ ὁποῖο ὡς ζωτικό και πολυσύνθετο ἴδρυμα, ἐστιάζει στὰ θέματα ἀτόμων με ἀναπηρία.

Ὅσον ἀφορᾶ στις προδιαγραφές για ΑμεΑ τὸ Μουσείο παρουσιάζει μιὰ ἐμφανῶς οὐσιαστικὴ ἀναβάθμιση τῶν ὑπηρεσιῶν ὑποδοχῆς, διακίνησης και ἐκπαίδευσης τῶν ἀτόμων αὐτῶν σὲ σχέση με παλαιότερα. Πιὸ συγκεκριμένα, τὸ κτήριο και ἡ ἐκθεσὶ του εἶναι προσβάσιμα σὲ ἄτομα με κινητικὲς δυσκολίες και ἀναπηρικὰ ἀμαξίδια, καθὼς ὑπάρχει ράμπια εἰσόδου, ἀνελκυστήρας, και χῶρος ὑγιεινῆς ΑμεΑ. Ἐπιπλέον, ἡ μόνιμη ἐκθεση εἶναι ὀργανωμένη ἔτσι ὥστε νὰ ὑπάρχει στοῦ κέντρο χῶρος ἰκανὸς για τὴν ἀνετη διακίνηση ἀτόμων με ἀμαξίδια. Ἐνῶ ἡ παραγωγή και ἡ τοποθέτηση τῶν πινάκων τῶν ὑπομνηματισμῶν, τὸ ὕψος ἀπὸ τὸ ἔδαφος, τὸ μέγεθος και τὸ εἶδος τῆς γραμματοσειρᾶς, ἔγινε με βάση τις θεσμοθετημένες προδιαγραφές για ΑμεΑ, σύμφωνα με τις τότε ὑποδείξεις τοῦ Ὑπουργείου Πολιτισμοῦ.

Με προσπάθεια νὰ ἀλλάξει τις κυρίαρχες, συνήθως στερεοτυπικές, ἀπόψεις

καί νά συμβάλει στήν κοινωνική ένσωμάτωση ατόμων μέ αναπηρίες τό ΛΙΜΛ σχεδίασε τό 2016 τήν Ειδική Δράση γιά ΑμεΑ «Ένα Μουσείο γιά όλους». Στό πλαίσιο αυτό, εκπαιδευτικά προγράμματα καί βιωματικές δράσεις υλοποιούνται γιά όλους άνεξαρέτως μέσα καί έξω από τό κτηριακό κέλυφος τοῦ Λαογραφικοῦ Ἱστορικοῦ Μουσείου, μέ σκοπό τήν ἄρση κάθε εἴδους διακρίσεων καί ἀποκλεισμών.

Σαφῶς ὑπάρχει ἀκόμη δρόμος ὅσον ἀφορᾷ στήν ἀνάπτυξη νέων εἰδικῶν ἀκροατηρίων καί τήν τελειοποίηση τῶν εἰδικῶν ὑποδομῶν καί τῶν συστημάτων διευκόλυνσης γιά ΑμεΑ, πού διαθέτει τό Μουσείο, εἰδικά σέ ὅ,τι ἀφορᾷ στά ὀπτικοακουστικά μέσα καί τίς πολυμεσικές ἐφαρμογές. Ὡστόσο, διαρκῶς πραγματοποιοῦνται ἐπισκέψεις καί εκπαιδευτικές δράσεις τόσο γιά ἐνήλικες ὅσο καί γιά παιδιά μέ ἀναπηρία, σέ συνεργασία μέ συλλόγους, κέντρα ἀποκατάστασης καί εἰδικά σχολεῖα.

Τό σύγχρονο μουσεῖο τοῦ 21ου αἰ. ἐκπληρώνει τήν ἀποστολή του, ὅταν λειτουργεῖ ὡς μέσο κοινωνικῆς καί πολιτισμικῆς ἔνταξης ατόμων καί κοινωνικῶν ομάδων, ὅταν δημιουργεῖ συνθήκες ένσωμάτωσης καί συμμετοχῆς, ὅταν υλοποιεῖ δράσεις προσέγγισης μί προνομιούχων κοινωνικῶν ομάδων ὅπως τά ΑμεΑ, καί ὅταν ἐξασφαλίζει μιᾶ εὐχάριστη παραμονή τῶν ἐπισκεπτῶν στόν χῶρο του.

Ὡστόσο, ἐκεῖνο πού χρειάζεται, πέρα ἀπό τόν θεωρητικό ἐκδημοκρατισμό καί τίς μεμονωμένες μουσειακές πρακτικές, εἶναι ἡ χάραξη μιᾶς ἐπίσημης πολιτικῆς προσβασιμότητας. Μιᾶς πολιτικῆς πού δέν θά ἐξαντλεῖται σέ θεωρητικές διατυπώσεις καί ἀποσπασματικές δράσεις, οἱ ὁποῖες συχνά εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς πρωτοβουλίας μεμονωμένων προσώπων, καθῶς τά μουσεῖα ὀφείλουν νά σεβαστοῦν καί νά προσαρμόσουν τό περιβάλλον τους στίς ὅποιες ἰδιαιτερότητες τῶν ἐπισκεπτῶν τους. Μιᾶς πολιτικῆς πού δέν θά διαγωνίζει ἀνισότητες, ἀποκλεισμούς καί προκαταλήψεις, πού δέν θά «ἐπιλέγει» ποιοί μποροῦν νά εἶναι μέτοχοι τῶν πολιτισμικῶν ἀγαθῶν καί δέν θά στερεῖ ἀπό ὀρισμένες κοινωνικές ομάδες ἓνα βασικό ἀνθρώπινο δικαίωμα: τήν πρόσβαση στόν πολιτισμό καί, κατ' ἐπέκταση, τήν ἰσότητι συμμετοχῆ στήν κοινωνική καί πολιτισμική ζωή.